

archeologické povahy a dobře se odvíjí spolupráce s jinými organizacemi, např. s Univerzitou Palackého v Olomouci. Pracoviště se podílí na projektech vědy a výzkumu (VaV) i popularizaci archeologie.

Personálně větší pracoviště v Ostravě se zabývá především záchrannou archeologií jak „komerční“, tak pro fyzické nepodnikající osoby. V posledních letech se výrazně prohlubuje spolupráce s církví na obnově a rekonstrukcích sakrálních objektů. Pracoviště disponuje moderním vysokokapacitním depozi-tářem. Důležitou součástí odboru archeologie je laboratoř specializovaná na konzervaci kovů a dřeva. Pracoviště se významně zapojuje do vědeckých a výzkumných projektů, NAKI, mezinárodních projektů (Polsko), ale i popularizace archeologie.

Odbor archeologie na Generálním ředitelství NPÚ, jak referoval Martin Tomášek, ustálil své priority: především se jedná o moderní pojetí památkové archeologie, snahu o uchování archeologických terénů, soustředění se na spolupráci s garanty území a archeologii jako součást komplexní péče pro zachování a rozvoj hodnot památkového fondu.

Archeologové z územních odborných pracovišť v Liberci a Pardubicích bohužel v tomto roce nebyli přítomni.

O programu vědy a výzkumu referoval Jaroslav Podliska, přinesl informace o stavu plnění v roce 2018 s výhledem na roky následující s tím, že plánované výstupy za rok 2018 byly většinou splněny. Vyzdvihl skutečnost, že NPÚ byl při hodnocení výsledků vědy a výzkumu a koncepce na příští období zařazen do kategorie institucí A a je schválena dlouhodobá koncepce rozvoje výzkumné organizace NPÚ na léta 2019–2023 (účastní se 9 archeologických pracovišť NPÚ). Shrnuje také jiné probíhající aktivity vědy a výzkumu: GA – *Proměna městského domu*, NAKI I. – *Identifikace památkového potenciálu historické kulturní krajiny*, NAKI II. – *Archeologie z nebe*. V diskusi se probírala především aktuálnost témat ve vztahu k poslání NPÚ a mezioborová spolupráce uvnitř i vně instituce. Martin Tomášek vyzdvihl některé zajímavé projekty, zejména pak přeshraniční spolupráci.⁴ Do budoucna by se mělo stát rozvíjení spolupráce se zahraničím prioritou.

Jan Pařez z Generálního ředitelství NPÚ shrnul v příspěvku *Prostředky na záchranné archeologické výzkumy v rozpočtu NPÚ, vyhodnocení jejich využití v roce 2018* především skutečnost, že v současné době musí být prostředky použity primárně na podporu preventivní archeologie – zjišťovací výzkumy při přípravě akcí obnovy u objektů ve správě NPÚ, zjištění archeologického potenciálu, řešení staré zátěže (nezpracované výzkumy). Zmínil, že realizace IROP musí být řešena mimo tyto prostředky a zahrnuta do rozpočtů akce, nicméně účelné je např. použití těchto prostředků na předstihové zjišťovací

výzkumy, které přímo ovlivní kvalitu projektu obnovy a umění následné zásahy do archeologických terénů; z pohledu stavby se tak předejde zbytečným konfliktům.

Dalším tématem bylo naplňování evidence archeologických nálezů NPÚ a výsledek revize fondu. Součástí byla vyčerpávající diskuse o naplňování tématu a prezentace olomouckého a pražského pracoviště.⁵

Následující den, v pátek 26. dubna, pokračoval tematický blok *Archeologické nálezy a péče o ně* přednáškou Jána Čániho *Obsahová stránka nálezo-vé zprávy, režim schvalování a její další využití*, poté dostali prostor hosté ze Slovenska.⁶ Z příspěvků slovenských kolegů bylo možné získat vhled do situace v archeologické památkové péči, tak jak funguje na Slovensku, a zamyslet se nad paralelami a rozdíly v archeologické péči jednotlivých zemí.

V další prezentaci seznámili Hana Dehnerová a Pavel Šlězár ostatní účastníky setkání s aktuálním stavem vytváření archeologických atlasů měst; následovala diskuse k tématu a poslední dvě prezentace z oblasti slovenské archeologické památkové péče.⁷

Desáté, výroční setkání archeologů NPÚ ve velmi přátelském duchu upevnilo svazky mezi jednotlivými pracovišti a přineslo všem účastníkům tolik potřebnou inspiraci.

Stanislava KUČOVÁ; Hana DEHNEROVÁ;
Dagmar VORLÍČKOVÁ; Martin TOMÁŠEK

■ Poznámky

4 ÚOP Ostrava, Loket a Ústí nad Labem se spoluúčastní mezinárodního montánního projektu v rámci UNESCO. ÚOP Praha spolupracuje na přednáškách s univerzitou ve Wroclawi apod.

5 Hana Dehnerová a Pavel Šlězár prezentovali příspěvek pod názvem *Stav uložení a evidence archeologických nálezů na ÚOP v Olomouci*. T. Cymbalak a Jaroslav Podliska pohovořili o archeologických nálezech a péči o ně na ÚOP Praha.

6 Jednalo se o následující příspěvky: *Legislatívne rámce pre spracovanie a schvalovanie výskumných dokumentácií z archeologických výskumov na Slovensku* (P. Bisták) a *Výskumná dokumentácia archeologického výskumu / otázky vyžadovanej a dosahovanej kvality spracovania jej súčastí na základe skúseností z praxe* (F. Jaššo).

7 *Základné štatistické vyhodnotenie archeologických výskumov a odovzdaných výskumných dokumentácií na Slovensku po r. 2002* (A. Feníková) a *Evidencia archeologických nálezov v správe Pamiatkového úradu SR* (T. Tomašovičová, A. Feníková, P. Kmetová, P. Bisták).

Hledání „hlubokého města“ na příkladu Druhého Říma

KALINA Pavel, *Hluboké město. Moderní metropole jako Druhý Řím*. Praha: Academia 2019, 508 s. ISBN 978-80-200-2939-3.

1

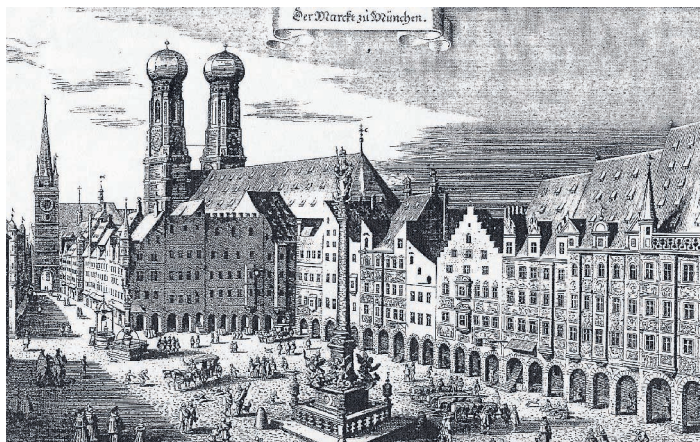
Obr. 1. Řím, Museo Ara Pacis, Richard Meier. Převzato z: Pavel Kalina, *Hluboké město. Moderní metropole jako Druhý Řím*, Praha 2019 (dále jen Kalina), s. 59.

Cílem objemné a nesporně objevné Kalinovy knihy je hledání „dobrého města“. Dobré, v autorově pojetí „hluboké“ město umožňuje maximum sémantických událostí pro své obyvatele či návštěvníky – na rozdíl od „plochého“ města minimalizujícího sémantické kolize. Náplň a poslání knihy vhodně uvádí citát Aristotela: „Obec sice vznikla pro zachování života, ale trvá za účelem dobrého života.“ Kniha je rozvržena na předmluvu, úvodní studii Hledání Druhého Říma, jedenáct kapitol rozboru vybraných euroamerických měst a pět kapitol věnovaných významným, převážně novodobým archetypům. V závěrečné 17. kapitole nazvané Třetí Řím a digitální město se věnuje vizím města následujícího tisíciletí. Knihu doplňuje epilog, resumé, literatura, seznam vyobrazení a též jmenný, místní a věcný rejstřík. V členění knihy autor konfrontuje sémantický rozbor měst a jejich vývojových vrstev s významnými archetypy i různými teoriemi měst. Výklad je podán vyprávěčskou formou, přičemž se Pavel Kalina osvědčuje jako zasvěcený historik a teoretik architektury i urbanismu. Publikace vyšla s podporou FA ČVUT v Praze a Českého historického ústavu v Římě.

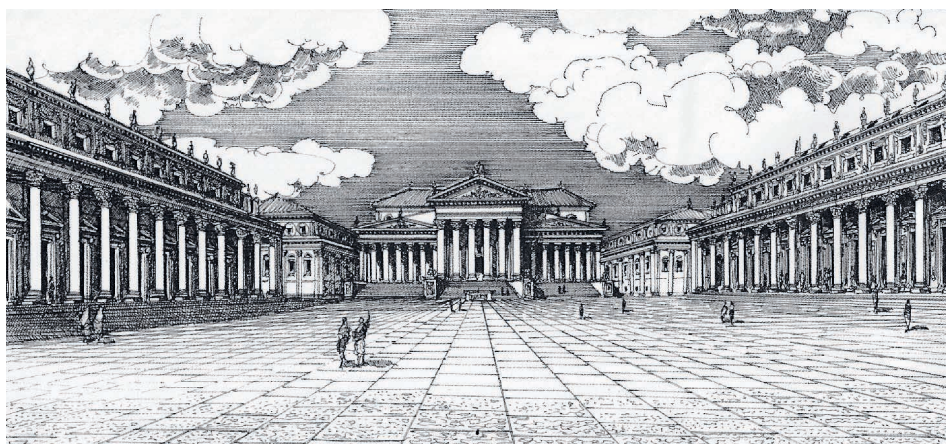
V úvodní teoretické kapitole se vhodně poukazuje na vznik Petrohradu a jeho návaznost na antický Řím, s připomínkou rozboru Jurije Lotmana – „*kultura nemůže existovat bez archetypu*“. Hloubku měst dokládají ze sémantického pohledu jejich vývojové vrstvy. Není jistě možné uvést u měst všechny vrstvy (tj. i vedlejší), ale zásadním záměrem autora bylo zmínit ty hlavní. Podobu antického Říma určila pů-

2

4

3

Obr. 2. *Milán, rekonstrukce císařského města v letech 286–310. Převzato z: Donatella Caporusso et al., Imagini di Mediolanum, Milano 2007, s. 142–143.*

Obr. 3. *Forum v císařském Miláně s chrámem Jova, Junony a Minervy. Převzato z: Imagini di Mediolanum, s. 142–143.*

Obr. 4. *Náměstí v Mnichově, Martin Zeiller – Matthäus Merian, Topographia Bavariae, 1644. Převzato z: Kalina, s. 136.*

vodní krajina se sedmi návršími i řekou Tiberou a dějinné události v Římě královském, republikovém a císařském. Ty vedly vždy ke vzniku nových architektonických archetypů a k rozšiřování hradeb. Nakonec se ve dvoumilionovém Římě staly hlavními archetypy obytné stavby, členěné na přízemní atriové objekty ve středu města, zvané domos, a mnohapatrovné nájemní bloky domů s malými byty a minimálním vybavením, zvané insulae. Kalina jich ke 4. století uvádí neuvěřitelný počet 42–46 tisíc. K tomu je třeba zásadně připomenout, že ve středověkých městech tomu bylo přesně naopak – nejvyšší zástavba se soustředila na náměstí a směrem ke

hradbám výška klesala. Chrámy velké i malé a další veřejné stavby se v antickém Římě stavěly ve všech obdobích, v císařském Římě i v jiných starořímských městech přibýly rozsáhlé cirkusy, thermy a amfiteátry. Kruté pronásledování křesťanů vedlo ke vzniku katakomb, v Římě dlouhých 100 km. Po Ediktu milánském v roce 313 se Řím postupně stal křesťanským a papežským městem s výstavbou trojlodních i pětিলodních bazilik, pohanské chrámy se uzavíraly i bořily, jen mohutný Pantheon byl v roce 605 přeměněn z chrámu všech bohů na kostel Panny Marie a všech mučedníků. Řím pozbyl význam centra velké říše a zmenšil se na město s pouhými několika desítkami tisíc obyvatel. Papežové přestavěli mauzoleum císaře Hadriána na Andělský hrad, později si zdejší obyvatelé ke svému zabezpečení stavěli domy s věží – v roce 1203 tak postavila rodina Conti dům s dosud existující padesátimetrovou věží Torre delle Milizie. Po skončení Velkého schizmatu vystupují papežové spíše jako vládcí než jako biskupové. 16.–18. století je reprezentační dobou Říma renesančního a barokního s monumentální výstavbou chrámu sv. Petra, Svatopetrského náměstí a mnoha dalších staveb. Od příchodu Bramanteho v roce

1499 do doby Borrominiho působení ocitl se Řím v čele vývoje světové architektury. V 19. století byl Řím připojen ke sjednocenému království, jehož se v roce 1871 stal hlavním městem. Následoval velký rozvoj města, v roce 1921 mělo 691 661 obyvatel. Meziválečné období nebylo jen dobou Mussoliniho snah o přeměnu města v metropoli nového řádu, ale vznikl tu i koncept zahradního města a pozoruhodné stavby Colosseo quadrato a prosklený pavilon pro přenesený oltář míru Ara Pacis. Po roce 1945 došlo k rozsáhlé bytové výstavbě.

Starověký *Milán*, antické Mediolanum, se v knize uvádí jako hlavní město západní části římského impéria – byl však více, ač jen na krátkou dobu. Řím nezůstal hlavním městem do konce říše, ale v letech 286–402 jej za císaře Maximiána ještě před jejím rozdělením na západní a východní v roce 395 (Honorius vládl na západě a Arcadius na východě) nahradil právě Milán. Nejvýznamnějším historickým dokladem toho je zde v roce 313 vydaný Edikt milánský, z hlediska výstavby Pavel Kalina poukazuje na Maximiánovu činnost spojenou s provozem císařského dvora, na cirkus sousedící s palácovým komplexem a rozsáhlé opevnění města. Řeka tu

Obr. 5. Washington, revize L'Enfantova plánu města, 1792. Převzato z: Kalina, s. 215.

Obr. 6. New York roku 1873, pohled na Manhattan od jihu. Převzato z: Kalina, s. 261.

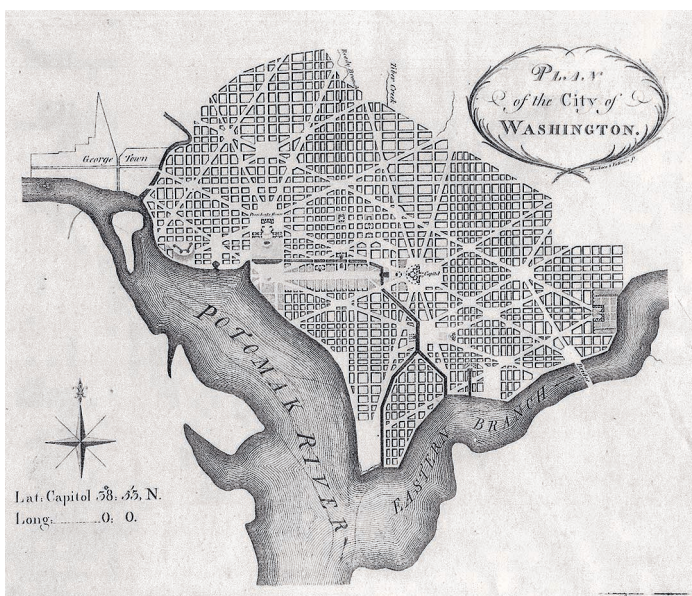
Obr. 7. Empire State Building, New York, stav v roce 1931. Převzato z: Kalina, s. 271.

dnes jakoby neexistuje, ale vznik ani existenci starověkého Milána si bez ní nelze představit – její část nahradilo v pozdější době napojení na kanály. Do nedávna se mínilo, že se z antického Milána zachovaly jen zbytky veřejných staveb – císařského paláce, cirkus, kolonáda, mimo jádro stojící amfiteátr, fragmenty obytných objektů a z části dochované křesťanské kostely. Po roce 1945 se však zintenzivnil archeologický výzkum a zde můžeme konstatovat náš nejvyšší obdiv ve dvou směrech: v jak krátké době bylo vybudováno nové císařské město se všemi náležitostmi, dokonce ještě na východní straně rozšířené výstavbou rozsáhlých lázní, a dále jak bylo toto město poznáno s realizovanou rekonstrukcí původního stavu. Císař Maximián si vybudoval palác, jehož zbytky se dosud zachovaly při ulici via Brisa. Původní fórum se nacházelo v místě nynějšího náměstí Piazza degli Affari, zde stál velký chrám Jova, Junony a Minervy. V sousedství paláce byl na přelomu 3. a 4. století vybudován veliký cirkus, zapojený do západní strany města. Dalšími veřejnými stavbami byly rozsáhlé divadlo a sýpka (horreum) s potravinami pro žoldnéřské vojáky.

Následovala významná vývojová vrstva Milán starokřesťanský – vedle zmíněných kostelů Basilica maior, San Lorenzo, San Lazzaro a San Simpliciano nelze opomenout pětিলodní baziliku Santa Tecla s baptisteriem, jejíž základy se nacházejí pod dnešním náměstím Piazza del Duomo. Vydání Milánského ediktu v roce 313 mělo velký význam také v samotném městě. Zdejší starokřesťanské kostely jsou po římských ty nejvýznamnější. Podobu antického Milána založenou na rozsáhlém průzkumu dokládá model města v Archeologickém muzeu v klášteře při kostele San Maurizio.¹ Ale ani následující vrstvu, Milán románský, s bazilikami Sant'Ambrogio a Sant'Eustorgio, nelze opomenout – projevil se v románské architektuře celé Lombardie. Další vývojové vrstvy (Milán gotický, renesanční atd.) jsou podrobně uvedeny.

■ Poznámky

¹ Donatella Caporusso et al., *Immagini di Mediolanum*, Milano 2007. – Karel Kibic, Milán antický, *Panorama: členský věstník spolku Klub přátel výtvarného umění* 10, 2012, s. 16–17.

5

6

7

8

Obr. 8. Guggenheimovo muzeum v New Yorku, Frank Lloyd Wright. Převzato z: Kalina, s. 236.

Benátky – Pavel Kalina je charakterizuje: „Žádné město není jako Benátky.“ Původně byly Benátky sídlem námořního impéria s různými centry osídlení na lagunách. V 11.–12. století vznikly Benátky v dnešní podobě se dvěma kanály a třemi základními prvky: s chrámem sv. Marka, dóžecím palácem a náměstím. První kostel sv. Marka byl postaven po získání evangelistových ostatků v letech 828–832, další výstavba od roku 1063 mu dala dnešní pětiokopovou podobu. Poloha na lagunách si u domů vyžádala budování na pilotech. Do podoby Benátek se výrazně zapsala renesance se stavbami Jacopa Sansovina a Andrey Palladia, baroko objekty od Baldassara Longhena. 20. století charakterizuje postupný úbytek obyvatel v historickém jádře a nová výstavba v pevninské části. Kulturně Benátky ožívají bienálem, v architektuře navrhl Carlo Scarpa muzejní Gallerii dell'Accademia.

Vývoj historických měst od jejich počátku až po současnost autor nyní přerušuje konfrontací hloubky a plochosti prvního z výrazných nových archetypů – *nákupního střediska*. Ne že by nebylo druhově podobných staveb už dříve. V antickém Římě existovaly k tomu účelu baziliky, ve středověku kaufhausy – kupcecké domy, ve Starém Městě pražském velké a malé kotce, ve flanderských městech obchodní objekty, v Krakově Sukiennice. V 19. i 20. století se stavěly obchodní domy (přípomínku by zasluhoval v Praze nejstarší Haasův obchodní dům z let 1869–1871 od Theofila Hansena, oceňuje se uvedení obchodního

domu Wenke v Jaroměři). Na Blízkém východě vznikala krytá tržiště s rozmanitým zbožím – velký bazar v Teheránu, obdobné bazary v Istanbulu, Damašku aj., z nichž se někdy odvozují současná nákupní centra. V kapitole se uvádějí světově známé velké obchodní domy v Paříži, Londýně, New Yorku, u nichž si požadavek dostupnosti vynutil jejich situování do městských center. Autor shledává přitažlivost nákupních center ve snadnosti a výhodnosti nákupu, rychlosti, hromadnosti i bezpečnosti. Vyšším stupněm center jsou hypermarkety. Jejich umístění v městských středech není při nákupu s autem tak důležité. Nové formy nákupu se již prosadily.

Následují rozbor tří evropských měst. Vídeň podle P. Kaliny zahrnuje do své sémantické struktury Východ i Západ. Její vývojové vrstvy autor plně vystihl, při srovnání s Prahou někdy Vídeň vynikla, jindy ji předčila Praha. Především má Vídeň své starořímské období, Římané založili castrum Vindobona. Počátky Prahy sahají do 9. a 10. století, v době románské mělo město dva hrady, významné kláštery, četné kostely a více než 70 kamenných domů, do Vídně přesunul v polovině 12. století babenberský kníže Jindřich Jasomirgot své sídlo z Klosterneuburgu. Biskupství v Praze vzniklo v roce 973, ve Vídni až v roce 1722. Praha byla císařským městem v letech 1355–1414 a 1556–1620, Vídeň od roku 1620. Univerzitu v Praze založil Karel IV. v roce 1348, ve Vídni vznikla v roce 1365. Pražská arcibiskupská katedrála sv. Víta měla své dva předchůdce, gotický dóm sv. Štěpána ve Vídni románský chrám. Vídeň odolala islámskému tlaku v letech 1539 i 1683. Postavení císařské Vídně jako prvořadého evropského centra se v baroku projevilo v monumentálních stavbách a ve druhé polovině 19. století v její přestavbě po nařízení o demolici hradeb v roce 1857 v budovách opery, dvou muzeí, parlamentu a votivního chrámu.

Mnichov se od 16. do 18. století označuje za „německý Řím“. Vznikl jako nevelké město, založené v roce 1158 vévodou Jindřichem Lvem k ochraně solné stezky. Dominuje mu mohutný pozdně gotický chrám Panny Marie (Frauenkirche) a časem rozrostlá kurfiřtská rezidence. Katolická orientace zdejších vládců vedla k bližšímu spojení s Římem, k výstavbě velké jezuitské koleje s kostelem sv. Michaela i ke zřízení Mariánského sloupu v letech 1637–1638 na paměť odvrácení švédského nebezpečí. Koncem 18. století se začalo město otvírat – v roce 1789 byla založena Anglická zahrada a v roce 1795 byl zrušen statut pevnostního města. Ve svém rozšiřování v 19. století už nebylo město orientováno jen na Řím, ale i na Florencii a Athény. Mnichov sehrál významnou roli v nacistickém hnutí, na což doplatil těžkým poničením za války.

V posledních dvou stoletích má mnoho podobného *Berlín*, na rozdíl od velkých evropských měst vzniklý z několika center. Nakonec došlo ke spojení Berlína a Cölnu, k nimž v 17. století přibýly ještě tři další čtvrti, vše v roce 1709 spojené v jeden celek s významnou třídou Unter den Linden. Středem města protéká řeka Spréva s královským palácem na jejím ostrově. Na růstu města se projevila i náboženská tolerance prohlášená v roce 1664, v souvislosti s ní byla pak v Berlíně postavena katolická katedrála sv. Hedviky. Vývoj Berlína byl velmi složitý a zde je třeba ocenit Kalinův popis. Rozvoj kulminoval v 19. století, kdy převážně ve stylu klasicismu vznikly Braniborská brána, Nová strážnice, Staré i Nové muzeum. V roce 1871 se Berlín stal hlavním městem císařství, zdejší Hohenzollernové měli lví podíl na vzniku 1. světové války. Po ní se Berlín rozvíjel jako republiková metropole, kterou však postihl v roce 1933 nástup nacistů. Nové měřítko daly městu devítipodlažní Columbushaus, olympijský stadion i letiště Tempelhof. Hitler počítal s totální přestavbou Berlína, ale jeho bezohledná válka způsobila celkové poničení města. Při poválečné obnově se projevilo rozdělení města na Východní se Stalinovou alejí a Západní se čtvrtí Hansaviertel. Obnoven byl Říšský sněm i významné budovy na třídě Unter den Linden, královský zámek byl v roce 1950 zbořen a nyní se staví jeho replika. Pavel Kalina tu připomíná rekonstrukci Frauenkirche a zámku v Drážďanech.

Po rozboru dalších historických měst logicky následuje posouzení hloubky a plochosti druhého novodobého archetypu – *stadionu*. Antické sportovní soutěže a gladiátorské zápasy na dlouhou dobu pozastavil odpor křesťanů. Novodobé sportovní stavby vznikaly až od 19. století a na olympijské hry se první navázalo v roce 1908 na stadionu White City pro sto padesát tisíc diváků v Londýně. V zemi pak vznikaly stadiony pro kolektivní sporty kriket, ragby a především fotbal. Olympijské stadiony po 1. světové válce vyrostly v Antverpách, Paříži a v Amsterdamu, ten s charakteristickou vysokou věží, jakou má i olympijský stadion v Helsinkách. Velká obliba fotbalu vedla v mnoha zemích k výstavbě fotbalových stadionů. V knize není uveden velký strahovský stadion z roku 1933 v Praze pro sokolské slety, který nelze opomenout. Olympijský stadion v Berlíně přestavěný Albertem Speerem měl svými hrami v roce 1936 přispět k propagaci Hitlera a nacismu. V poválečné době vznikla řada stadionů, pozoruhodných z hlediska architektury i konstrukčního řešení. Před častým záměrem demolice zachraňuje stadiony jejich prohlášení za památku. Autor knihy konstatuje konvulzivní charakter těchto staveb.

Následuje analýza dvou výrazně odlišných měst – euroasijského Istanbulu a amerického Washingto-

9

10

11

Obr. 9. *Tampere, luteránský kostel ve čtvrti Kalewa. Převezato z: Kalina, s. 365.*

Obr. 10. *Polsko, Wrocław – Krzyki, kostel sv. Ducha. Převezato z: Andrzej A. Mroczek – Konrad Kucza-Kuczyński, Nowe kościoły w Polsce, Warszawa 1991.*

Obr. 11. *Polsko, Krakov – Krowodrza, kostel bl. Jadwigi. Převezato z: Andrzej A. Mroczek – Konrad Kucza-Kuczyński, Nowe kościoły w Polsce, Warszawa 1991.*

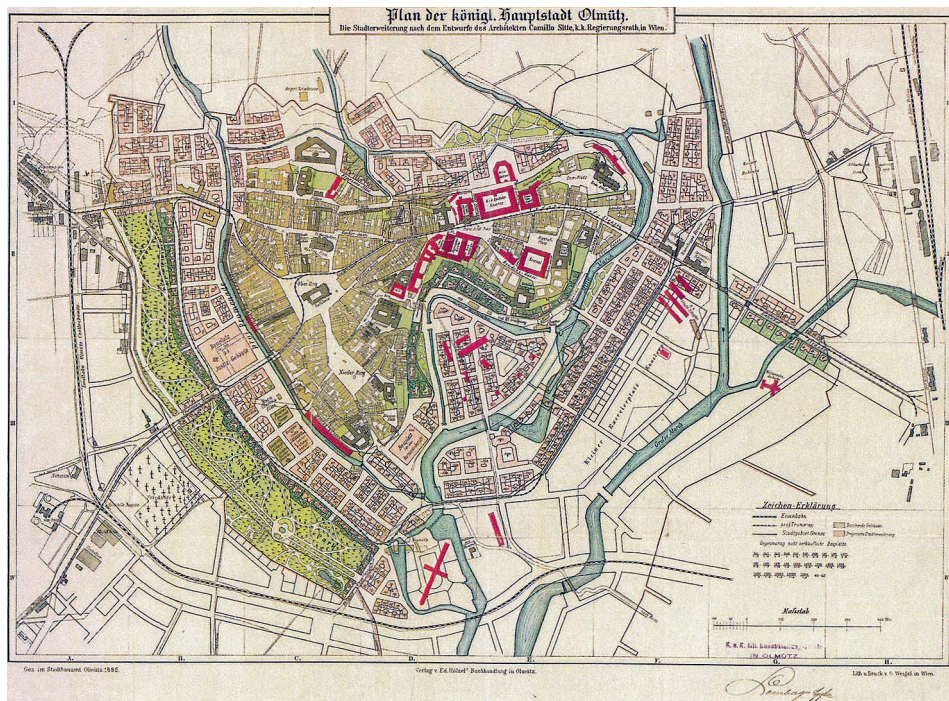
nu. *Istanbul*, dřívější Byzantion a později Konstantinopol, založil císař Konstantin jako „Nový Řím“. K tomu patřilo vybudování císařského paláce i hipodromu. Konstantinopol velmi oslabili v roce 1204 křižáci, kteří po jeho dobytí založili tzv. Latinské císařství. Město opanoval v roce 1453 Mehmed Dobyvatel, chrám Hagia Sofia i řada dalších kostelů byly přeměněny v mešity. Vedle toho se Pavel Kalina věnuje americkému hlavnímu městu *Washingtonu*. Po skončení války za nezávislost v roce 1783 zůstaly USA bez hlavního města. Teprve v roce 1790 byl přijat Residence Act o zřízení federálního území na řece Potomac a založení *Washingtonu*. Původní plány Pierra Charlese L'Enfanta řešily půdorys města roštově s protínajícími se diagonálami a náměstími v místě jejich křížení. V plánu se už počítalo se situováním Kapitoly na vyvýšenině Jenkins Hill a sídlem prezidenta na nynějším místě. Přes rozvržení *Washingtonu* v době klasicismu se zástavba města většinou provedla v jiných slozích, ale u veřejných budov někdy i v neoklasicismu. *Washington* samozřejmě rostl i dále, dnes není jen politickým a kulturním centrem Spojených států, ale i několikamilionovým

městem s rozsáhlou bytovou a administrativní výstavbou.

Vývojový pohled na uvedená města Pavel Kalina opět konfrontuje s archetypem – tentokrát *muzeem* (ironicky zde vyznívá citát Miese van Der Rohe, „*historie civilizace mě nezajímá*“). Minulost rádi připomínali vládcové, aby jí doložili skutečnou či předstíranou účast svých předků. Archetyp muzea vznikl až na začátku 19. století, někdy byl pojat jako antický chrám, Rijksmuseum v Amsterdamu je postaveno jako hrad a divadlo s architekturou spojující gotiku s renesancí. Časté bylo novorenesanční pojetí muzeální budovy, jak je tomu u Přírodovědného i Uměleckohistorického muzea ve Vídni, u Národního muzea v Praze atd. Kalina tu poukazuje na výjimečně známá muzea v různých zemích a jejich moderní a mnohdy originální řešení. Proslulé jsou Guggenheimovo muzeum v New Yorku od Franka Lloyda Wrighta i Nová galerie v Berlíně od Miese van der Rohe, ale překvapuje i muzeální proměna veronského Castelvecchia od Carla Scarpy a instalace etruského muzea v římské Villa Giulia od Franka Minissima. Na místě velkého obytného bloku bylo v Paříži v roce 1977 otevřeno nové Centre Georges Pompidou od architektů Renza Piana a Richarda Rogerse s vnější odhalenou ocelovou konstrukcí. V Paříži bylo nutné řešit vhodnou návštěvnickou úpravu sbírek v Louvru. V 70. letech ho ročně navštěvovalo 3,7 milionů lidí. Nový návštěvnický provoz navrhl americký architekt čínského původu I. M. Pei, který situoval východisko prohlídek do prosklené pyramidy ve středu nádvoří Louvru. V Paříži vzniklo z iniciativy prezidenta Jacquese Chiraka další muzeum – Musée du

quai Branly, navržené architektem Jeanem Nouvellem. Je věnováno umění Asie, Afriky, Oceánie a Ameriky. Kalinova kniha podrobně popisuje architektonické řešení zmíněných muzeí a posuzuje teoretické problémy s tím spojené.

Hodnocení archetypu muzea opět střídá posouzení prvořadých měst – tentokrát New Yorku a Prahy. Poblíž hlavního města Spojených států Washingtonu se v příznivé přírodní situaci rozvíjel *New York*, na začátku koloniální nizozemské vlády město na jižním cípu Manhattanu. Po dokončení Erijského kanálu měl již 125 000 obyvatel s perspektivou další expanze, jak ji zachytil Commissioners' Plan z roku 1811. Přírodní situace s velmi únosným podložím vedla k naprosté výjimečnosti města. Mělo jediné centrální tržiště. Na zdejšímu obyvatelstvu se významně podíleli chudí katoličtí Irové. Po požáru v roce 1835 se rychle budoval vodovod, přivádějící vodu akvaduktem z přehrady na řece Croton. V roce 1853 bylo rozhodnuto o vyčlenění 750 ha velkého obdélníku, který nebude zastavěn. Podle víry obyvatel se stavěly kostely katolické i protestantské. V jejich architektuře se projevila novogotika, prvně u protestantské katedrály Nejsvětější Trojice z let 1839–1846, jejíž osmdesát šest metrů vysoká věž byla dlouho nejvyšší dominantou města. Řeku East River překlenul visutý řetězový Brooklynský most s mohutnými pilíři. Bohatě se rozvíjející ekonomiku země i města přerušila začátkem 30. let 20. století hluboká ekonomická krize, newyorské mrakodrapy se stále zvyšovaly, v roce 1931 se na dlouho nejvyšší stavbou na světě stala budova Empire State Building s 381 m – výškově byla překonána až v 70. le-

Obr. 12. Camillo Sitte, Olomouc, návrh rozšíření města z roku 1895. Převzato z: Kalina, s. 380.

luxusními hotely. Dochází k nekorigovanému zastavování horizontů Prahy převyšeny objekty. P. Kalina uzavírá: „Současný kapitál už hluboké město nepotřebuje.“

Jako další archetyp sleduje P. Kalina knihovnu, má k tomu velmi co říci jako člověk v životě s ní zcela sžitý. Ani knihovna není obecně archetypem novodobým, má rozmanitě a dlouhodobě předchůdce, dnes se však staré formy umrtvují, jak konstatuje uvedený citát: „Existují dva druhy knihoven: ty, které se změní, a ty, které zaniknou.“ V soutěži na Národní knihovnu v Praze vypsané v roce 2006 nešlo Janu Kaplickému o vytvoření knihovny nového typu, ale o novou dominantu města. Knihovna v Alexandrii byla kdysi sbírkou pergamenových svitků, jiný charakter měly knihovní sály ve středověkých kláštorech, významné byly různé barokní knihovny v Evropě či knihovny v 19. století. Po pražské soutěži se znovu diskutovalo o fungování knihovny v Klementinu. Kaplického návrh nekladal důraz na „národní“ charakter knihovny, na rozdíl od Bibliothèque Nationale v Paříži dokončené v roce 1996. Její čtyři devětsedmdesátimetrové prosklené věže mají symbolizovat otevřené knihy, ale knihovna neposkytuje vhodné prostředí pro studium. P. Kalina závěrem konstatuje, že postupná digitalizace textů a další rozšíření elektronických nosičů informací jistě změní náš vztah k tištěnému textu, ale úkolem knihovny i nadále zůstane poskytnout vhodné prostředí ke studiu.

K hodnocení měst vybral P. Kalina ještě *Mariánské Lázně*, které proti ostatním zařazeným městům nejsou metropolí a počet jejich obyvatel je nesrovnatelně nižší. Tato volba má vyjádřit rozmanitost typů měst. Mariánské Lázně se liší také polohou v parku a zalesněném okolí i charakterem své architektury. V půdorysu města bez blokové zástavby je nejstarší stavbou klasicistní pavilon Křížového pramene a kromě lázeňských domů se objevují drobné vily i litérní krajkové kolonády. Jako obyvatelé města se správně uvádějí hosté v době roční sezóny a lidé obsluhy. Domácí obyvatelstvo a hlavní hosté ovlivnili různost zdejších církevních staveb včetně kostela luteránského, anglikánského, pravoslavného i synagogy. Už od 19. století bylo město (německy Marienbad) lázeňské, o to více pak v období meziválečném, kdy v jeho architektuře našel své zastoupení obchodním domem Baťa i funkcionalismus. Po 2. světové válce to byly znovu Mariánské Lázně, mezi skupinami obyvatelstva však chyběli Židé a odsunutí Němci. Uplatnilo se zde tzv. socialistické lázeňství s proklamací jeho všeobecného zpřístupnění. Po roce 1989 opět ožívuje mezinárodní význam těchto

12

tech 20. století. V architektuře se ve druhé polovině 20. století uplatnil postmodernismus.

Po unikátním New Yorku se Pavel Kalina věnuje Praze, městu také zcela výjimečnému. V textu o ní sice zmiňuje „souměstí“, ale nerozvádí jeho podstatu. Evropská středověká města respektovala při svém rozmístění mílové právo, byla na něm založena. Už dvojměstí bylo zcela výjimečné, někdy se na něm podílela řeka, jindy časový odstup. Aby vznikla vedle sebe jako v Praze čtyři historická města, pak šest měst (navíc Vyšehrad a ghetto – J. Čarek ghetto za město nepovažoval, ale po vzniku vlastní samosprávy jím bylo) a v pozdní renesanci dočasně osm měst (Obec sv. Jana oddělená od Malé Strany a Podskalí oddělené od Nového Města), to nikde nebylo. Správně se však poukazuje na vertikální členění Prahy dané výšinnou polohou vládců v keltské Závisti i na obou přemyslovských hradech a osídlením pod nimi, dále pak hloubku v dějinném vývoji jednotlivých pražských měst. V polovině 14. století za Karla IV. se Praha stala císařskou metropolí a po většinu renesančního období jí zůstala. Nový renesanční sloh se v Praze nejdříve projevil v detailech při vladislavské přestavbě královského paláce, naplno pak po nástupu Ferdinanda I. Habsburského v roce 1526, jak prokazuje mj. královský letohrádek na Pražském hradě. Barokní období začalo výstavbou monumentálního Valdštejnského paláce a vztčením mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. Ve zmíněném období nebyla Praha už císařskou metropolí, ale celá prošla stylovou transfor-

mací, na níž se významně podíleli prvořadí architekti té doby. Pražská barokní architektura i tehdejší výtvarné umění zasluhuje větší ocenění, dynamicko-barokní směr realizovaný zejména u malostranského chrámu sv. Mikuláše nelze opomenout. Dále P. Kalina popisuje novorenesanční vrstvu pražské architektury, secesi i kubismus.

Po roce 1918 se Praha stala metropolí Československa a od roku 1922 došlo k vytvoření Velké Prahy s centry nových čtvrtí. Od poloviny 20. let se v Praze uplatnil nový směr funkcionalismus, a to v budově Památníku na Vítkově, Veletržního paláce i v bytové osadě Baba. Po skončení 2. světové války se věnovala pozornost obnově města, v době totalitní vlády byl Památník na Vítkově přeměněn na mauzoleum Klementa Gottwalda, sletový stadion věnován spartakiádám a Průmyslový palác sjezdům KSČ. Bytová výstavba se zajišťovala budováním sídlišť v okrajových částech Prahy s panelovou technologií, budovy architektonicky pojaté vznikaly jen ojediněle.

Autor knihy se také vyjadřuje k pražské nové architektuře – areál Zlatého anděla od Jeana Nouvela hodnotí výše než Tančící dům od Franka Gehryho a Vlada Miluniče. Zde jsem jiného názoru – ukončení bloku domů na Rašínově nábřeží nižší věží je v Praze typické, v dané situaci je provedeno moderně s vnitřní dynamikou a celkovým výsledkem kvalitní novodobé architektury. Praha byla v roce 1992 prohlášena za památku světového dědictví. Město se stalo turistickým centrem, mnohé cenné objekty

lázni, ač postižených také demolice (např. OD Baťa v roce 2018). Mariánské Lázně jsou městem kontrastu slavné minulosti i úpadku, ale nepochybně s opravdovou hloubkou prostředí.

Posledním archetypem, kterému se autor věnuje, je *kostel*, ve středověku hlavní dominanta města. Podle Šalamounova chrámu v Jeruzalémě se už od minulosti konstatovaly jeho tři hlavní části – předstíň, loď a presbyterium. Přitom u křesťanských kostelů byla loď řešena různě – už v nejstarší době jako trojlodní i pětiodní, u renesančních archetypů byla v oblíbené centrála. Reformace vedla k zásadní změně – při jiném pojetí eucharistie nebo při jejím popření nebylo třeba presbyteria, kostelní prostor se tak stal jen shromaždištěm – zejména u kalvinistů. Důraz je tu u kazatelny, boční oltáře ztrácí v protestantských kostelech funkci. Při výstavbě nových měst či čtvrtí v 19. a 20. století se stavěly také nové kostely, a to většinou ve stylu historismu. „Gotic-kou“ inspiraci lze konstatovat i u Grundtvigova kostela v Kodani z let 1927–1940, který byl vzorem pro kostel Hallgrímskirkja v Reykjavíku. Staví se kostely i v moderním stylu; v Praze k nim patří vinohradský bratrský od Pavla Janáka a katolický kostel sv. Václava ve Vršovicích od Josefa Gočára. Plečnikův kostel Nejsvětějšího Srdce Páně na Vinohradech představuje hledání nového stylu i prostorového řešení. Le Corbusierova kaple Notre-Dame du Haut nedaleko Ronchamp, úzce spojená s terénem, se vesměs hodnotí jako zdařilá církevní stavba. Některé Kalinou uváděné příklady postrádají církevní, ale i umělecký charakter. Zde je třeba připomenout dispozičně i umělecky významné kostely v Polsku, ač vznikaly ještě za totalitní vlády.² U čtyř desítek zde zařazených staveb s konstrukcí betonovou, cihelnou v režném zdivu i dřevěnou je vesměs vyjádřen jejich sakrální charakter, se snahou o začlenění do daného prostředí. Promítá se to v objemovém řešení (wrocławský kostel sv. Ducha, kaple sv. Vojtěcha v Gorajci) a ve výrazné umělecké výpravě interiéru (kostel sv. Zikmunda ve Varšavě-Bielanech), někdy s betonovými žebry připomínajícími žebra gotická či s kazetováním (kostely sv. Maximiliána Marii Kolbeho v Krakově – Nové Huti a bl. Jadwigy v Krakově-Krowdrze). Ale i u nás vznikly po roce 1989 nové kostely, některé zasluhovaly uvedení.

Závěrečná kapitola *Třetí Řím a digitální město* je věnována historickým i současným přístupům k teorii města i výhledu do budoucna. Autor sleduje teorie novodobých měst, Corbusierovo zářící město, Miljutinovo pásové město, návrhy nových sovětských měst i objektů v Moskvě. Teorie i realizace postupovaly na východě i západě různým směrem. U nás se připomínají Kolektivní dům v Litvínově a jeho idea, nová výstavba Ostravy i Mostu po zboření historického jádra města, principy výstavby sídlišť.

V lidově demokratických zemích bylo podobných případů mnoho – jako příklad z bývalé NDR se zde uvádí Halle-Neustadt, z Rumunska nová Bukurešť po zboření starého centra, z Albánie velká městská třída v Tiraně. Z mnohých realizací na Západě je pak v knize zmínka o městě Milton Keynes ve Velké Británii. V duchu postmodernismu se realizovala výstavba v Los Angeles ve Spojených státech. Jako skutečný Řím dneška vznikla Dubaj, město mrakodrapů s nejvyšší stavbou světa vysokou 829 m. Města se v minulosti zakládala, rozvíjela i stagnovala a zanikala. Autor v epilogu uvádí umírající Detroit se stále se zmenšujícím počtem obyvatel, podobný je propad Chicaga, St. Louis, Pittsburghu, Baltimore a Buffala. Uzavírá: „*Město má vznikat zároveň zdola i shora jako syntéza plánu a neustálé aktivity.*“

Při hodnocení publikace je třeba především ocenit základní sémantický pohled na město s konkrétním rozbořením sledovaných měst, tj. popis jejich vývojových vrstev, a to v celém dějinném vývoji od začátku do poslední doby. Města vesměs prošla složitým vývojem, u některých však byl vývoj mimořádně komplikovaný (Řím, Benátky, Berlín, Istanbul), ale i u nich je osvětlen přehledně. Typologické příklady měst byly zvoleny vhodně, u archetypů rozhodovalo jejich aktuální zastoupení. Metodicky je práce postavena na kontrastu *vývoj města × archetyp*, z něhož vyplývají nové poznatky. Hlavním záměrem je úvaha o *řešení výhledového města budoucnosti jako Třetího Říma*. Mnoho je tu řečeno a mnoho předloženo k úvahám. Jsou tu četné poznatky a místní postřehy, míra citací je obdivuhodná, ocenění zasluhuje i obrazová část. V neposlední řadě by se publikace měla stát povinnou četbou pro ty, kdo studují architekturu.

Karel KIBIC

■ Poznámky

² Srov. Andrzej Artur Mroczek – Konrad Kucza-Kuczyński, *Nowe kościoły w Polsce*, Warszawa 1991.

Praktický průvodce povodní nejen pro správce památek

NEDVĚDOVÁ, Klára et al. *Památky a povodně. Prevence a sanace*. Ilustrace Ondřej Kamenický. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-1763-5.

Na přelomu století došlo na našem území k několika velkým povodním, které neměly v předchozích více než čtyřiceti letech srovnání. To je dostatečně dlouhá doba, aby se ze společenské paměti vytratily zkušenosti s tímto přírodním jevem. Také se změnila technická možnost, jak na povodně reagovat, a rovněž administrativní podmínky. V roce 1997 hned po povodni na Moravě přistoupily státní správa i technická veřejnost k razantním řešením, která se nesla v duchu: zkrotit přírodní jev, aby už se nic takového neopakovalo, a pokud se pohromě nedá zabránit, alespoň minimalizovat škody na majetku a zejména na životech. Nepřehlíželo se k jednotlivým specifickým objektům, vždy se hledalo plošné technické řešení, které co nejlépe zabrání vodě k zaplavení řešeného území.

Recenzovaná kniha k této problematice přistupuje zcela jinak a v tom je dle mého názoru její největší přínos. Nezabývá se plošnou protipovodňovou ochranou, ale soustředí se přímo na jednotlivé historicky cenné objekty a jde až na úroveň jednotlivých konstrukčních prvků či movitých objektů. Publikace je koncipována tak, aby prakticky provedla majitele či správce památky celou problematikou od stanovení ohrožení objektu přes preventivní opatření až po případné sanace jednotlivých konstrukcí. Obecné informace jsou doprovázeny ilustracemi a bohatou fotografickou dokumentací konkrétních příkladů.

První kapitola s názvem *Vstupní parametry* se soustředí na vysvětlení okolností, které hrají roli při stanovení nebezpečí výskytu povodně a posouzení zranitelnosti objektu.

Úvodní obrázek ilustruje všechny možnosti, jak může být budova zasažena povodňovou vodou, a autoři popisují příslušný způsob ohrožení. Uvádějí i zpětné zaplavení objektu vodou z kanalizace. Tento případ bývá často opomíjen nebo nedostatečně řešen. Přitom existují konkrétní příklady obcí s dobrou ochranou proti povodni ze strany řeky, kde však bylo přímo za povodně třeba řešit zaplavení veřejných prostor přes kanalizační dešťové vpusti (např. Hevlín 2010, Zbraslav 2013). Autoři také zmiňují další specializované publikace a podkladové materiály, jako jsou mapy záplavových území, statisticky vyhodnocené průtoky v tocích s pravděpodobnostní dobou opakování apod., a pro vyhodnocování těchto parametrů povodní odkazují na postupy popisované v jiných zdrojích. Uvedeny jsou také jednotlivé